

Országházaink

Amióta IV. Béla király beköltözött a budai várpalotába, az országos gyűléseket rendszerint Pesten, azaz a Rákos-patak által átszelt mezőn, hol a szabad ég alatt, hol valamelyik templomban tartották. Buda 1541. évi török kézre kerülése után Bécs lett a magyar király lakóhelye. Mivel a rendek nem akartak országgyűlésre a királyi lakóhelyre, Bécsbe menni, keresni kellett a közelében egy olyan magyar várost, amelyben az uralkodó a tanácskozáshoz illő szállást találhat. Ez a város Pozsony volt, amely így lett évszázadokon át az ország fővárosa, és az országgyűlések színhelye.

A török kiűzése után a romokban heverő, hajdan fényes Buda csak a XVIII. század végére tért magához. Felmerült a gondolat, hogy ismét Buda legyen a főváros. A kívánság kivételesen találkozott II. József szándékával, aki miután 1782-ben betiltotta a haszontalannak ítélt szerzetesrendeket, a klarissza apácák elkobzott budai rendházát átalakította országházzá.

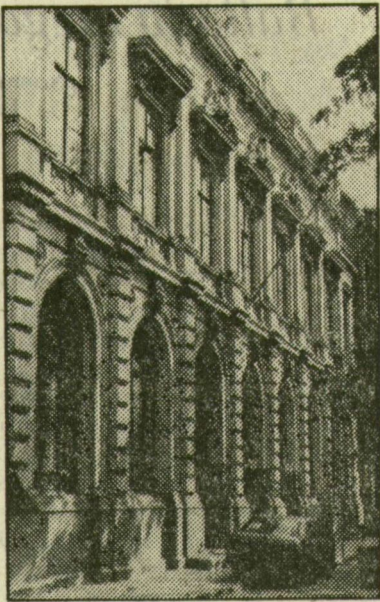
Az építkezéseket és átalakításokat F. A. Hildebrandt 1785-ben fejezte be. A templomot emeletekre osztották, tornyát lebontották. Az országgyűlés alsótáblája az épület-együttes utcai szárnyában, a felsőtábla pedig az északi udvari szárnyon kapott helyet.

Az épületben 1790. június 10-én nyílt meg az első országgyűlés, hogy helyreállítsa az 1790. február 20-án meghalt II. József által szétfalaztalt alkotmányosságot. Ezen az országgyűlésen több nevezetes vita zajlott. Június 11-én az alsótábla kimondta, hogy tárgyalásait eszentül magyarul folytatja, magyarul vezeti az országgyűlési naplót s törvénybe kívánja iktatni, hogy a közügyeket — a latin nyelv használatát továbbra is megengedve — magyarul lehet intézni. A másik téma a protestáns hitfelekezetek egyenjogúsításának heves vitája volt.

A legközelebbi országgyűlést — vagy ahogyan akkor nevezték, diétát, 1792. május 24-én nyitották meg Budán, amely június 6-án királlyá koronázta I. Ferencet. Ezenkívül még egy országgyűlést tartottak itt: a tanácskozást 1807. április 9-én nyitotta meg az uralkodó. Az itt alkotott törvények az újoncozással és a hadiadóval foglalkoztak. Ez ugyanis már a napóleoni háborúk időszaka.

A következő rendi országgyűléseket többféle okból ismét Pozsonyban tartották. De 1843-ban a pozsonyi diétán felvetődött a gondolat, hogy a következő országgyűlést már Pestre hívják össze. 1844-ben tervpályázatot adtak ki „Pesten építendő Országház tervének készítésére”. A közhangulatban tehát munkált egy külön e célra építendő Országház kívánsága. Még Vörösmarty is szót emelt érte 1846-ban írt. Országháza című költeményében: „A hazának nincs háza, Mert fiainak Nem hazája...” A szabadságharc, majd a Bach-korszak alatt érthető módon nem esett szó országházi épületről. Amikor az uralkodó belátta, hogy rendeznie kell viszonyát Magyarországgal, 1865 elején elhatározta, hogy első lépésként, Magyarország kívánságának megfelelően, országgyűlés összehívásával kezdje a békülést.

E hírre tüstént bizottság alakult, amely kiválasztott a Sándor utcában egy telket, s megbízta Ybl Miklóst, hogy arra gyorsan építsen fel országgyűlések tartására alkalmas házat. A tervek hamar elkészültek, s Ybl 1865 áprilisában elkezdhette az építkezést, amelyen 800 építőmunkás dolgozott éjjel-nappal Diescher József építómester irányításával. S a mai Bródy Sándor utca 8. számú épületet, az úgynevezett régi képviselőházat nem egészen egy esztendő leforgása alatt felhúzták úgy, hogy 1866. április 14-én már itt tartotta első rendes ülését az országgyűlés, pontosabban annak képviselőháza. Mert a főrendi ház a szomszédos Nemzeti Múzeumban ülésezett. Ez volt az a nevezetes országgyűlés, amely végül is a kiegyezést létrehozta, amelynek sokat vitatott tör-

A budai Országház utca 28. számú épület, az úgynevezett régi országház, amelyet eredetileg a XVIII. század második felében a klarissza-apácák építettek.

vénycikkei ebben a palotában születtek.

A sebtében felhúzott épület magán viselte a kapkodás nyomait. 1884-re olyan állapotba került, hogy mint Mikszáth írja: „...ha esős idő van odakünn, a buffetbe becsorog... Mikor a Sándor utcában hajt valamelyik fiáker, az ablakok rezegnek az épületben s a bolthajtásról hullani kezd a vakolat... Egy idő óta észrevették a bentlakók, hogy egyetlen patkány sem mutatkozik az épületben... Egy szónak száz a vége, az ideiglenes országházat nem lehet tovább használni.”

Ekkor azonban már törvénybe iktatták, hogy új Országházat kell építeni. 1881-ben alakult országos bizottságnak az volt a feladata, hogy kiválassza a megfelelő telket, és kiadja az új Országház építésére a pályázatot, majd az építési megbízást. A bizottság továbbá leszögezte, hogy ami az új Országházzal kapcsolatban „...a beosztást és célszerűséget illeti, nem korlátozandó pénzügyi tekintetek által, hanem az épület a jelen, valamint a jövőbeli szükségleteknek megfelelően épüljön.” A pályázat lejártáig, 1883. február 1-jéig beérkezett pályaművek közül a bizottság húsz szavazata közül tizenkilencet Steindl Imre kapott, övé lett tehát a megbízás. Tisza Kálmán miniszterelnök 1884. március 13-án nyújtotta be a tervet elfogadásra az országgyűlésnek.

És Steindl Imre munkához látott. Az 1885 októberében elkezdődött építkezés 1904 nyaráig tartott. De már 1902-ben nagyjából készen állt mai Országházunk, amelyben 1896. június 8-án tartották a képviselők első ülését; törvénybe iktatta a honfoglalás ezredik évfordulóját.

Parlamentünk, Magyarország egyik legpompásabb épülete, s nem csak a főváros, hanem az egész nemzet díszé és büszkesége, államunk egyik jelképe, az alkotmányosság és törvényesség otthona.

CSONKARÉTI KÁROLY

Szegedi emlékek

Mivel szegedi évei alatt nem vezetett naplót, itteni vonatkozásai legnagyobb sajnálatunkra csak alkalmilag bukkannak föl. Így mindjárt az első lapon, ahol Szász Károlyt (1912–1978) említi. Róla hallgat a jegyzet, pedig ő volt a híres Hamlet-előadás címszereplője, később a budapesti Nemzeti Színház rendezője. De érdekes mozzanat a korábbi, 1934. március 5-i emlék a Sík Sándor szobájában történekről, Radnótinak akkori freudista magyarázataival. Természetesen Sík és a diáktársai — Baróti Dezső, Ortutay Gyula, Tolnai Gábor stb. — később is föl-fölbukkannak a napló lapjain. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjai közül még Gáspár Zoltán, Hont Ferenc, Reitzer Béla is.

Rokon- és ellenszenvek

Elszomorít, de a viszonyokkal magyarázom Radnóti elfogultságát a népi frókkal szemben. Hogy Erdélyi Józseftől a költői tehetséget is megtagadja, megértem, hiszen ez a rabiátus költő azokban az években csúfosan szerepelt. Radnóti nem szívelte Móricz Zsigmondot, Németh Lászlót, s érezni, Illyés Gyulával szemben is voltak fönntartásai.

Babits a napló elején „agg koszorús” (51 éves volt akkor!), mert nem méltányolta eléggé az ő költészetét. Amde 1941. június 14-én Vas István és Ortutay Gyulával meglátogatta Esztergomban a nagybeteget, s ez a látvány öröklött meg a Babits halálára írt versében: *Csak csont és bőr és fájdalom*. S a naplóban prózában: „ő volt mindig a mérték és a példa”.

De igazságtalan volnék, ha csak őket sorolnám ide. Nem rokonszenvezett a Szép Szó körével sem, ezért került ellentétbe szegedi barátjával, Gáspár Zoltánnal is. Nem mond jól Faludy Györgyről, Rónai Mihály Andrásról, Zsolt Béláról sem. Komlós Aladárral is vitába száll. Komlósék — a magyarságból való kizsárolásuk visszahatásaként — zsidó öntudatot ápolnak magukban; Radnóti elhárítja ezt magától. Ő nem vállalja zsidóságát: az ősei — úgymond — Kazinczy és Arany. „S rokonom a hitét váltó Balassa, az evangélikus Berzsenyi és Petőfi, a kálvinista Kőlcsey, a katolikus Vörösmarty vagy Babits, avagy a zsidó Szép Ernő vagy Füst Milán, hogy közelebb jöjjenek.”

Katolicizmusa

Ennek kapcsán vall először hitéről. Ekkor, 1942. május 17-én így: „Nem érzem zsidónak magam. Miért vagyok mégis zsidó vallású? A valláshoz semmi közöm, a faj stb. szellemalkító erejében csak igen-igen kis mértékben vagy még annyira sem hiszek. Hát nehéz megmagyaráznom, s neheztől még hozzátehetem, hogy ha valláshoz egyáltalán közöm van, akkor a katolicizmushoz van közöm.” Amikor *Újmódi pásztorok éneke* (1931) című könyvét Szegeden *Arckép* című versének Krisztus-ábrázolása miatt vallásgyalázás vádjával elkobozták, s őt elítélték, majdnem kikeresztelkedett. „Akkoriban elhatároztam, hogy megtérek, hogy ne más vallás jelképeivel éljek, mert ez nekem nem más vallás: az Újtestamentum költészeté éppúgy az enyém, akár az Ótestamentumé, s Jézusban is

Radnóti naplója

Néhány részletet már a *József Attila emlékkönyv*-ből, a *Kritika* című folyóiratból ismertünk, most végre — özvegyének gondozásában, Meltzer Tibor jegyzeteivel és utószavával, az egészét olvashatjuk. 1934. július 8-án kezdte, 1943. március 14-én hagyta abba. Csakhogy közben 1935, 1936 és 1939 hiányzik. Élőfeje és névmutató híján nehéz is eligazodni a kötetben. Még tartalommutató sincs benne!

hiszek, nem tudok jobb szót rá, bár a hit... De aztán egyre rosszabb lett zsidónak lenni, itt-ott előnyöm lehetett volna a vallásváltatásból, s ez megcsúfította; a gyámomat egyre jobban megszerettem, neki nagyon rossz esett volna stb. Szóval maradtam vallásra is zsidó. De költőségem szempontjából ez nem lényeges.”

Sík Sándornak 1942. január 26-án Horváth Béla támadó cikkére válaszul azt írta: „Mélyen katolikus léleknek tartom magam, talán Professor Úr is annak tart...” 1943. április 23-án pedig másik kedves tanárának, Zolnai Bélának így vallott: „Mintegy tizenöt esztendeje határoztam el magamban, hogy harmincnegyedik évem betöltése előtt megkeresztelkedem. Krisztus harminchárom esztendő múlt, s még nem volt harmincnyolc, mikor megfeszítették — ezért gondoltam így... tizennyolc éves koromtól katolikusnak érzem és vallom magam... spekulációnak vagy menekülésnek valóban nem hihető ma már a megkeresztelkedés, hiszen semmi reális előnye nincs...” Május 3-án a bazilikában Sík Sándor keresztelte meg. Keresztapja Zolnai Béla volt.

A nyelv művésze

A költőnek legfőbb eszköze a nyelv. Radnóti a költői mesterséget kivételes aggályoskodással művelte. Kereste, figyelte, válogatta a szavakat, verseinek építőköveit. „Halál... egyike a legszebb magyar szavaknak — írta. — A hangkép és jelentés tökéletes egybefonódása. A h borzalma, az aa elnyújtott rémülete vagy csodálkozása és az l-ek síkos simasága.”

Bosszantotta, hogy munkaszolgálatos társait nem tudja rászoktatni a kérdőszócska helyes szórendjére, s pestiesen makacsul „nem-e” formában használják. Verseit felesége gépelte, de ő gondosan ellenőrizte, mert — úgymond — nem mindegy, hogy a versben fu vagy fű áll.

Szerette a nyelvi különlegességeket. Naplójában „névgyűjteményt” rendszeresített. „A piarista rendházhoz vezető utcában kapu alatti cégtábla: *Csintalan László női szabó*. Ez majdnem olyan jó, mint a *Selyem Eta női divatszalonja* Szegeden, vagy a *Görösös János pedikűr* a Szent István körúton, avagy a *Kopik Lajos cipész* nem tudom, hol. Bálint György gyűjtése. S Szegeden a *Forró Erasmus papi szabósága*, mily füledt, érzéki név!”

Textológiai észrevételek

A textológia szövegtudomány. A klasszikus szövegek gondozásának elvi és gyakorlati módszertana. Radnóti naplójából az ő textológiai nézetei is megismerhetők. Itt fogalmazta meg először azokat a tételeket, amelyeket később szó szerint áttett a Galamb Ödön könyvének (*József Attila élete nyomában. Makói évek, 1941*) függelékébe, a Szabolcsi Gábertől fölkarolt kiadatlan versekhez frott utószavában. Íme itt: „a mű, amit a költő haláláig alkot, halálával hirtelen egész lesz, s a kompozíció, melyet éltében szinte testével eltakarta, a test sírba hulltával válik láthatóvá, fényleni és nőni kezd...”

Más összefüggésben meg ezt mondja: „Az ember haláláig egy művön dolgozik. A megjelenő könyvek részei az oeuvre-nek, az életműnek”.

Mondanom sem kell, hogy Radnóti egy-egy művének keletkezéséhez is értékes adalékot ad a napló. Így pl. az *Ikrek hava* születéséhez, különösen az aggályos címadáshoz.

A Szukitsok

1941. március 10-én olvasunk először Radnóti naplójában a *Szerelmes versek* címmel, *Világirodalmi antológia két évezred költészetéből* alcímmel 1941 karácsonyára megjelent kiadványról. Radnóti „szervezte be” Képes Gézát, Szemlér Ferencet és Vas Istvánt fordítóként, minden bizonynyal ő is szerkesztette a kötetet, amely végül — a cenzúra csonkításai ellenére — 1941 karácsonyára megjelent. Radnóti ötlete lehetett, és ő még Szegedről ismerte a kiadót, Szukits Zoltánt (1908–1942), s ő tárgyalt vele. Szukits közben bevonult katonának, kivitték a frontra, és Radnóti 1942. október 26-án följegyezte, hogy el-esett. 29-én hosszabban is írt róla:

„Furcsa és tanulságos figura volt. A három Szukits fiú apja házmester volt a békebeli háború előtt, megjárta a frontot, mint hadirokkant került haza, trafikjogot kapott; a trafikból nevelte a három fiút, Zoltán volt a középső, mind a hármat érettségiztette. A legidősebb fiú könyvesboltot csinált, nála tanult Zoltán, jól ment a bolt, ravaszul és szorgalmasan dolgoztak, kuporgattak; mikor már nagyon jól ment, a legidősebb Pécssett nyitott könyvkereskedést, a szegedi öccsére hagyta. Közben iskolázott a legkisebb, majd *kitanult* a szegedi boltban, a legidősebb Pestre jött, átvette a May-féle Múzeum körüli antikváriumot — fél év alatt tönkrement. Vissza Szegedre, összekuporgatták a veszteséget (óvatossá és elviselhető veszteség volt), a kicsi ment Pécsre, Zoltán Pesten könyterjesztőt és kiadót csinált.

Hadnagy volt, a szerbiai bevonuláskor a sógora esett el, ő a lábán sebesült meg. Különben szerb származék. Szerettem őket, s lábon lóttek a marhák! — mesélte. S mikor panaszkodtam neki, hogy röpködnek a behívók, viszontpanaszkodott. Dühösen leintette: Mit sírsz te? Hadnagy vagy, csicskásod van, nem nyomorgatnak... Örömkatona lehetnél, olyan úr vagy bent, mint sehol. Ez a baj éppen — nézett rám nagyon komolyan. Te, utálom őket! — Kiket? — kérdeztem kicsit értetlenül. — Figyelj ide — felelte, én proligrerek vagyok, a házmester fia. A legénységi szálláson érezném jól magam, de ha belépek, felugrálnak, az egyik ordít, hogy vigyázz! — és állnak, mintha csontot nyelték volna, a szemük is kidülled, s eldugják a kártyát. Tudom, hogy huszonegyeztek, s a nyálam csorog. De reménytelen, az Isten... A tiszték közt nem érzem otthon magam, utálom őket, ostobák, úri középosztály, nem értjük egymás nyelvét. Én érzem rajtuk az urat, ők rajtam a prolit. Minden lekaptak bakában engem kapnak le. A *Szerelmes versek* nyomdai munkálata közben átadott egy névjegyet: Nézd, ezzel bármikor bejöhetsz az irodába a házfelügyelő odaadja a kulcsot. — De mi a fenének? Behívhatnak, és megdöglöm! — Dehogy döglesz! — De döglök! — Most meghalt. Miért?

*

1946-ban Keresztury Dezső kultuszminisztertől hallottam először a szellemes fogalmazást Magyarországról: *huzatos hely*. Azt hittem, az ő leleménye. Most Radnóti 1941. április 2-i naplójegyzetében olvasom. S rájövök, innen érthető Illyés Gyula szóképe a mai országról: most *szélárnyékban* vagyunk.

PÉTER LÁSZLÓ

ERDÉLYI
ATTILA:
KÜZDELEM